

VIRTUAL OLAM JOZIBADORLIGIGA QARAMLIK: PSIXOLOGIK ILDIZLAR, IJTIMOY OQIBATLAR VA ADABIY TALQINLAR

Boboqulov Kamoliddin Botirjonovich

*Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika
universiteti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot texnologiyalari rivojlanishi natijasida yuzaga kelgan virtual olamga qaramlik muammosi atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqotda virtual dunyoning jozibadorlik omillari, uning inson psixologiyasiga, xususan, irodasiga ta'siri o'zbek adabiyoti durdonalari — Odil Yoqubov, Tohir Malik, Isajon Sulton kabi adiblarning asarlari bilan qiyosiy ravishda o'rganiladi. Maqola yakunida ushbu "zamonaviy vabo"ga qarshi kurashishning ma'naviy va amaliy choralari bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Virtual qaramlik, raqamli dunyo, ma'naviy qiyofa, Isajon Sulton, "Genetik", Tohir Malik, iroda, dofamin, kiber-xavfsizlik, axborot xuruji.

ЗАВИСИМОСТЬ ОТ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ВИРТУАЛЬНОГО МИРА: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ КОРНИ, СОЦИАЛЬНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ И ЛИТЕРАТУРНЫЕ ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируется проблема зависимости от виртуального мира, возникшая в результате развития информационных технологий. Исследуются факторы привлекательности виртуальной реальности, её влияние на психологию человека и, в частности, на его волю в сравнительном анализе с произведениями классиков узбекской литературы, таких как Одил Якубов, Тохир Малик и Исажон Султан. В

заклучении статьи даны рекомендации по духовным и практическим мерам борьбы с этой «современной чумой».

Ключевые слова: Виртуальная зависимость, цифровой мир, духовный облик, Исажон Султан, «Генетик», Тохир Малик, воля, дофамин, кибербезопасность, информационная атака.

ADDICTION TO THE ATTRACTIVENESS OF THE VIRTUAL WORLD: PSYCHOLOGICAL ROOTS, SOCIAL CONSEQUENCES, AND LITERARY INTERPRETATIONS.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the problem of virtual world addiction resulting from the advancement of information technologies. The factors of virtual reality's attractiveness and its impact on human psychology, specifically on the human will, are explored through a comparative study of works by prominent Uzbek authors such as Odil Yoqubov, Tohir Malik, and Isajon Sulton. The article concludes with recommendations for spiritual and practical measures to combat this "modern plague."

Keywords: Virtual addiction, digital world, spiritual identity, Isajon Sulton, "Genetic", Tohir Malik, willpower, dopamine, cybersecurity, information attack.

KIRISH

Insoniyat taraqqiyotining bugungi bosqichi "raqamli sivilizatsiya" deb atalmoqda. Texnologiyalar bizga masofalarni yaqin qilish, axborotni lahzalarda yetkazish imkonini berdi. Biroq, bu yutuqlar bilan birga "virtual olamga qaramlik" (Internet addiction) tushunchasi ham kirib keldi. Virtual dunyo o'zining rang-barangligi, cheksiz imkoniyatlari va asosiysi — mas'uliyatsiz erkinligi bilan insonni o'z domiga tortmoqda. Mazkur maqolaning maqsadi virtual olam jozibadorligining tub

mohiyatini anglash va o'zbek adiblarining asarlaridagi ma'naviy mezonlar asosida ushbu muammoning yechimlarini izlashdan iborat.

VIRTUAL OLAM JOZIBADORLIGINING PSIXOLOGIK ASOSLARI

Nega inson virtual dunyoni real hayotdan ustun qo'ya boshlaydi? Buning bir necha fundamental sabablari bor:

1. **Ideal qiyofa yaratish imkoniyati:** Ijtimoiy tarmoqlarda inson o'zining kamchiliklarini yashirib, faqat yutuqlarini, "filtr"langan hayotini namoyish eta oladi.
2. **Dofaminergiya:** Har bir bildirishnoma (notification), "layk" yoki ijobiy sharh miyada zavqlanish gormonini ajratadi. Bu jarayon narkotik moddalarga qaramlik mexanizmi bilan deyarli bir xil.
3. **Anonimlik va javobgarlikning yo'qligi:** Virtual olamda inson o'z ismini yashirgan holda har qanday fikrni bildirish unga soxta erkinlik hissini beradi.

O'zbek adabiyoti har doim insonning ichki dunyosini, uning ma'naviy butunligini himoya qilib kelgan. Virtual qaramlik bugungi kunning dardi bo'lsa-da, uning ildizlari — insonning o'zligidan kechishi masalasi mumtoz va zamonaviy adabiyotimizda chuqur yoritilgan. **Isajon Sultonning "Genetik" romani:** **Texnologik tanazzul ogohlantirishi:** Zamonaviy o'zbek adabiyotining yirik vakili Isajon Sultonning "Genetik" romani virtual olam jozibadorligining eng yuqori nuqtasi — insonning o'z biologik va ma'naviy tabiatidan voz kechishini tasvirlaydi. Inson faqat tanadan iborat emas, u ruh va xotira majmuidir. Agar biz buni algoritmlarga topshirsak, insoniylikdan nima qoladi?" — asardagi bu g'oya bevosita virtual qaramlikka ishora qiladi. Romanda texnologik taraqqiyotning insonni robotlashtirishi, uning his-tuyg'ularini "nol va bir"larga (raqamli kodlarga) aylantirishi virtual dunyoga haddan ortiq berilishning yakuniy oqibati sifatida ko'rsatiladi. **Tohir Malik: Iroda va ma'naviy immunitet:** O'zbekiston xalq yozuvchisi Tohir Malik "Odamiylik mulki" asarida insonni hayvondan ajratib turuvchi asosiy jihat — iroda ekanligini ta'kidlaydi. Virtual olamga qaramlik, aslida, irodaning sinishidir. Adib nafs haqida gapirganda, uni faqat yeb-ichish bilan

cheklamaydi. Bugungi kunda soatlab bemaqsad "skroll" qilish (ekranni aylantirish) ham nafsning bir ko'rinishidir. Tohir Malik o'giti bilan aytganda, inson o'z vaqtini bekorchi narsalarga sarflar ekan, u "odamiylik mulki"dan uzoqlashib boradi.

Odil Yoqubov va "Diyonat" saboqlari: "Diyonat" romani orqali biz insonning o'z burchi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini ko'ramiz. Virtual dunyo insonni real mas'uliyatdan qochishga o'rgatadi. O. Yoqubov qahramonlari har bir qadami uchun vijdon oldida javob berishadi. Virtual qaram bo'lgan shaxsda esa "vijdon" tushunchasi virtual profil va nikneymlar ortiga yashirilib, o'z ahamiyatini yo'qota boshlaydi.

Virtual dunyo faqat psixologik bog'lanish emas, balki jiddiy xavf-xatarlar maydonidir. Mansur Alining "Kiberjinoyatchilik" asarida ta'kidlanganidek:

- **Ijtimoiy izolyatsiya:** Virtual dunyoda minglab "do'st"i bor inson real hayotda bitta yaqin sirdoshga ega bo'lmasligi mumkin.
- **Kiber-firibgarlik:** Qaramlik insonni ehtiyotsiz qilib qo'yadi. Virtual joziba ortidan quvib, insonlar o'z shaxsiy ma'lumotlarini, moliyaviy resurslarini jinoyatchilar qo'liga topshirib qo'ymoqdalar.
- **Axborot xuruji:** "O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi"da qayd etilganidek, axborot xurujlari insonning dunyoqarashini maqsadli ravishda o'zgartirishga xizmat qiladi. Virtual olamda filtrlanmagan axborot oqimi yoshlar ongiga milliy mentalitetga yot g'oyalarni singdirmoqda. Zamonaviy insonning "ekran ortidagi dardlari" haqida so'z yuritadi. Uning fikricha, biz virtual dunyoda baxtli ko'rinishga harakat qilib, real hayotdagi haqiqiy baxtni qo'ldan boy bermoqdamiz. Bu — virtual jozibadorlikning eng achchiq oqibatidir: **asl qiyofani yo'qotish.**

Virtual qaramlikdan qutulish uchun faqat texnik cheklovlar yetarli emas. Bu yerda ma'naviy qayta tiklanish zarur:

1. **Raqamli detoks:** Kunlik internetdan foydalanish vaqtini nazorat qilish (Screen Time).

2. **Kitobxonlikka qaytish:** Isajon Sultonning "Genetik" yoki Tohir Malikning hikmatlarini o'qigan inson tahliliy fikrlashni o'rganadi. Tahlil bor joyda qaramlik bo'lmaydi.

3. **Milliy qadriyatlar integratsiyasi:** Oila davrasida jonli suhbatlar, ota-bobolar merosini o'rganish insonni virtual dunyodagi soxta qadriyatlardan himoya qiladi.

XULOSA

Virtual olam jozibadorligi — bu shunchaki qulaylik emas, balki inson irodasi va ma'naviyati uchun katta sinovdir. O'zbek adabiyoti namoyandalari uqtirganidek, inson o'zligini asrab qolishi uchun har qanday sharoitda ham "diyonat"ini yo'qotmasligi, "odamiylik mulki"ni asrashi lozim. Texnologiyalar bizga xizmat qilishi kerak, biz texnologiyalarga qul bo'lmasligimiz zarur. Zero, hech qanday virtual manzara tonggi shabada yoki onaning issiq bag'ri o'rnini bosa olmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yoqubov O. Diyonat. — Adabiyot va san'at, 1978.
2. Malik T. Odamiylik mulki. — Sharq, 2012.
3. Sulton I. Genetik. — G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2018.
4. Fazliddin B. Kutishdan charchamadim. — Akademnashr, 2021.
5. Ali M. Kiberjinoyatchilik: Virtual olamdagi tahdid. — Adolat, 2020.
6. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. — Davlat ilmiy nashriyoti, 2005.